

2 Några dagar i Lappland¹¹²²

En qvarlefva af det rese-sällskap, hvarmed den Tidningsläsande Allmänheten redan gjort bekantskap på N:is 90 och 92 af Helsingfors' Morgonblad för år 1838¹¹²³, höll kring medlet af sistledne Juli månad ett plenum i Peldovuoma by och Enontekis Lappmark. Förnämsta ämnet för rådplägningen angick den väg, de resande borde taga för att med minsta möjliga omak och omkostnader komma till Utsjoki.ⁱⁱⁱ – Kapellanen i Enare D[urchman] och undertecknad hade redan i Kemi för sig uppgjort följande plan: nemligen, att i Wuontisjärvi (en by i Enontekis) köpa sig en båt, dermed färdas fyra mil uppför en fjällbäck, benämnd Käkkäläjoki, låta draga båten en mil öfver fjället, derefter bana sig väg utför den tremils långa Nuolasjoki (äfvén en fjällbäck) och sedan på egen hand fortsätta resan utför Enare- och Teno-elfvar. Emot detta förslag gjorde Peldovuoma-boerne många grundade anmärkningar. "Käkkäläjoki," sade de, "är strid och på denna årstid så grund, att knappt en tom båt kan flyta derpå. För att bära effecterna och draga båten öfver det branta fjället, erfordras mycket folk, eller helst

iii. Vid skrifningen af Lappska nomina propria följa vi här det allmänt antagna, ehuru mycket oriktiga bruket. Rätteligen borde Utsjoki skrivas Otsajoka, Enare Anar o. s. v.

1122 The article was originally published in *Helsingfors Morgonblad* No. 2-4, 6-8/1839 (7, 10, 14, 21, 24 and 28 Jan. 1839) and most parts of it in NRF I p. 10-33. Its manuscript has not survived and the text is published here according to Hf. Mbl. The reader is advised to read this text in parallel with the travel description published above.

1123 The author refers to two letters from the French geologist Eugène Robert to the Russian Minister in the Hansa Cities (Hamburg), Heinrich von Struve (1772-1851). Struve was also a geologist. The letters refer to the same scientific expedition to Scandinavia, Lapland and Spitsbergen (Svalbrd) that Castrén mentions in his description of his journey (see p. 77-78). *Helsingfors Morgonblad* published extracts of them in nos. 90/1838 (22 Nov.) and 92/1838 (29 Nov.). The former letter was written at Kaafjord on 29 August 1838, and the latter one in Stockholm on 29 September 1838. Robert also took part in the second expedition and published two extensive scientific letters to Struve as a special publication, Robert 1841. It remains unclear why Castrén wanted to associate also himself and his companions with the French expedition here. See also Hfors Mbl 84 and 86/1838, where C.R. Ehrström published his account of the first part of Castrén's and the others' journey. *Deutsche biographische Enzyklopädie* 9: 796; Wikipedia: Louis Eugène Robert, https://fr.wikipedia.org/wiki/Louis_Eug%C3%A8ne_Robert. (TS)

- 1124 Swedish currency was used in Finland alongside Russian currency until 1850. Myllyntaus 1980: 340–341. (TS)
- 1125 Castrén probably means the source of the River Kietsimäjoki, known as Inarijoki in its lower course. The River Kietsimäjoki begins at N7609051 E417535 (N68°34'53" E24°58'34"), but there is no actual lake there. (TS)

några hästar. Nuolasjoki åter är till och med under flodtiden så grund, att båten måste dragas hela floden utföre." Mera än skildringen af dessa mödor afskräckte oss ifrån vår tilltänkta plan den försäkran, att Wuontisjärvi-folket knappt för hundrade Riksdaler¹¹²⁴ skulle åtaga sig att vara oss behjelpigt. Denna uppgift öfverensstämde fulkomligt med E[hrström]s, som några år förut på en vida lämpligare årstid begagnat samma väg, att dessa 8 milen kostat honom sjuttiofem Riksdaler. Vi slogo projektet ur hågen. I detsamma uppkastades det förslag, att vi, i ställe[t] för att köpa en båt i Wuontisjärvi, skulle låta timra en ny vid Saunajärvi, der Enarejoki tages sin början.¹¹²⁵ Alla ropade bravo! och redan tillfrågades tillstådesvarande "båtsmeder", om de ville taga sig verket an, då Erik Peldovuoma, en äkta Finne, med satiriskt löje sporde oss, hvar vi ämnade taga virke? Derjemte gaf han oss följande råd: "Herrarne," sade han, "taga sina renslar på ryggen, proviantera sig för 4–5 dagar och vandra till Jorgastack (en by vid Teno-elf); der ären J säkare, att träffa Fiskare, som med beredvillighet skola föra Er till Utsjoki utför Teno. Men," fortsatte Erik, "duger ej detta förslag, så gifves ej annat råd, än att Ni tager den 20 mil längre och mångfaldt besvärligare vägen genom Enare."^{iv} Tvenne omständigheter förmådde oss att antaga det sednare förslaget: 1:o ville B[lank], som åtföljt oss till Peldovuoma, i sådant fall blifva vår reskamrat; 2:o) trodde D., att hans åhörare ungefär vid det laget, då vi skulle inträffa i Enare, höllo marknad, d. ä. voro samlade för att under några dagar förrätta sin andakt.

Nu var hufvudfrågan afgjord, och till öfverläggning förehades, huruvida å orten skulle finnas någon duglig karl, som vore bugad att blifva oss

---

iv. Den som i god tid bestämt sig till en Lappska resa, gör klokt, om han under vintern låter anskaffa båt till Tschekemjaur eller Saunajaur (?).

följaktig under resan. ”Jessjö och ingen annan är lämplig till detta värf,” sade Erik utan betänkanke. ”Jessjö,” yttrade en annan i rådsförsamlingen, ”skall föra er fram; om han för er ofvan eller under vattnet (veen yläsin eli alasin puolin) vet jag icke; men det vet jag, att han för er fram.” Jessjö!” ”Jessjö!” ljöd det från allas munnar. Jessjö inkallades och hade ingenting emot förslaget. Till de loford, kamraterna fortforo att slösa på honom, yttrade han ödmjukt: ”med Guds hjälp skola vi komma fram och åter. Men,” fortfor han, ”Herrans vägar äro obegripliga; endaßt Han vet, hvad hända kan. Derföre måste jag först till Wuontisjärvi för att taga afsked af hustru och barn. I morgon afton är jag här åter.” Församlingen upplöstes och enhvar begaf sig till hvila. Följande dagen åtgick till större delen under förberedelserna till resan. Den derpå följande instufvade vi oss i en liten båt under tusende välsignelser och välgångs-önsknningar af byns välvillige innevånare.

Det var en regnig dag, då vi embarkerade, och en regnig dag är en rätt ledsam sak för Lapplandsfarare, i synnerhet om de på 30 mil ej finna annat tak öfver sina hufvuden, än de mörka molnen,^{v 1126} annan brasa, än den, som antändes vid roten af ett träd, annan bädd, än den, som tillredes på en fuktig massa, eller, till förfång för ulfven, i någon bergsklyfta. Föreställningen om följande dagens mödor bidrog i sin mon att öka ledsnaden. Ej ett ord vexlades; enhvar tycktes blott tänka på sig sjelf. Under-teknad, som hade den ledsamheten, att sitta något obeqvämt, intresserade sig likväl i så motto för det allmänna, att han började eftertänka, hvartill de många effecterna vi medtagit, skulle behöfvas. 2–3 lisp[und] bröd tycktes vara mer än 4 karlar kunde förtära på 7–8 dagar; likaså 5 skålp[und] fisk,

---

v. Det är en bekant sak, att Lapplands himmel sällan är klar.

1126 An unknown reader in the early 20th century or earlier has commented Castrén's footnote in the copy digitized by the National Library of Finland with a pencil note: "jasså!" On the Internet: <http://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/binding/393792#?page=2>. (TS)

1127 Castrén refers to the first edition of the *Kalevala*, published in 1835. The more extensive version known at present as the *Kalevala* was published in 1849. (KH)

Castrén assumed that the Pohjola appearing in the *Kalevala* was a historical location and he placed it in Biarmia, i. e. east of Lapland. Siikala 2013: 47. The quotation from the *Kalevala* in the footnote: *Kalevala* 1835 VI: 241–246. (TS)

d:o kött. 3 kannor bränvin och 5 skålp. tobak voro oundgängligen nödvändiga, för att mildra Lapparnes hjertan; men de digra renslarne, hvardera af åtminstone 15 skålp[und]s vigt, hvarföre skulle de medtagas? Erik Peldovuoma hade i ersättning för 50 spik, dem vi köpt för att begagnas vid båt-reparationer, skänkt oss en jernskopa och i min tanke bevisat oss en verkelig tjenst. Upplysningsvis må nämnas, att den sedermera kom oss väl till pass, såsom öskar, tvättfat, punsch-bål, dryckeskärl och kittel. – Också förargades jag ej litet öfver lappmudden, jag köpt i Peldovuoma, då i detsamma ryggen kändes våt, och jag fann mig befogad trädad den på mig. Denna metamorphos spridde någon munterhet i sällskapet. Mudden hade blott en ärm, var på somliga ställen luden, på andra bar, och räckte knappt till knäna, der ett par med remmar om vadorna fastsurrade stöfvelskaft vidtogo. Min hvita mössa och glasögonen bildade en skärande kontrast emot den öfriga kostymen.

Ändteligen upphörde regnet; solen framskymtade emellan de glesnande molnen, och luftens innevånare flögo fram ur sina gömställen, med glada lofsånger firande ljusets seger. Samtidigt med denna förändring klarnade äfven Eriks panna. Också han höjde sin stämma, och sjöng på Fädernes enkla melodi om Wäinämöinens första äfventyrliga färd till Pohjola, om flickan i norden, den olyckliga återresan med flere af den Finska poesiens herrligaste alster. Öfverraskad att inom Lapplands gränser förnimma toner, som börjat blifva sällsporda i Suomis dalar, frågade jag Erik, sedan han slutat, hvarifrån Peldovuoma-boerne inflyttat. ”Du skall veta,” sade Erik, ”att vi härstamma ifrån Ryssland (Karelen)^{vi} 1127 och att min stamfar hette

---

vi. Att Lapparne med Ryssar förstå Karelare, är utom allt tvifvel och behöfver intet bevis. Likaså visst är det, att Päiviö-släkten verkligen existerat och utmärkt sig i

Aisari. Denne hade åter en son, benämnd Päiviö, som var far åt tre söner, hvilkas lof ännu genljuder kring hela Lappland. Om du icke har dig någonting bekant angående Päiviö-släkten, så skall jag i afton, der vi tända upp eld och lägga oss, förtälja gamla minnen om dess underbara bragder.”

striden mot Karelare. Jag lemna derhän, huruvida den Päiviö-släkt, hvarom Tornæus talar, är identisk med den, som ännu fortlefver i folkets minne, ehuru skäl visserligen finnas för en sådan förmodan; – men jag appellerar till Kalevala, der Päivilä och Päivän poika nämnas i varianterna, och förekomma uti fiendtligt förhållande till Kaleva-ätten. – Hvad beträffar min berättares sägen, att Päiviö-släkten härstammar ifrån Karelen, måste den lemnas i sitt värde. Det vissa är, att icke allena Lapparne tillägna sig den och dess bragder, utan äfven många Finnar anse den vara af rent Lappska härkomst. – För öfrigt får jag till vederbörandes bepröfvande hemställa, om det icke vore mödan värdt och skulle lända så väl till upplysande af Finlands historiska förhållanden i forntiden, som i synnerhet af Kalevala-dikten, att uppsöka och noggrannt anteckna de traditioner, Lapparne ännu äga om sina strider med Karelare. Äfven i geographiskt hänseende kunde detta företag leda till viktiga resultat. Så t. ex. synes blott den omständigheten, att myther om Karelare ymniga förekomma i Enare, och den sägen, att de alltid styrts nedför Patsjoki lända såsom ett bevis till för den förmodan, att Karelska stammen sträckt sig ända till Ishafvet. Det är troligen Patsjoki fall (köngäs), som i Kalevala skildras med följande ord:

”Jo laulo mokomat miehet
Rutjan koskehen kovahan
Kinahmen ilkiähän
Johon puut päin putoovat
Perin vierivat [sic] petäjät
Hongat latvoin lankiavat.”

Men härom en annan gång.

1128 Castrén seems to be thinking about Pindar's ode, saying: "[...] the gray-colored adornment of olive, which once / Amphitryon's son brought / from the shady springs of Is-ter / to be the fairest memorial of the contests at Olympia." Pindar 1997: 81 (Olympia 3 verses 12–15). I express my gratitude for this information to Mr. Arto Kivimäki.

The only context where Heracles or Hercules is explicitly connected with the River Alpheios is when he led the rivers Alpheios and Peneios to make them clean the Augean stables, but no olive trees are mentioned in this connection. Apollodoros 2004: 93, 95 (2, 88–89). (TS)

1129 Castrén means bluethroat (*Luscinia svecica*), often called nightingale of Lapland. The thrush nightingale (*Luscinia luscinia*) is not found in Northern Finland. Luontoportti, <http://www.luontoportti.com/suomi/en/linnut/bluethroat>; <http://www.luontoportti.com/suomi/en/linnut/thrush-nightingale>. (TS)

1130 Pätönen and Väinämöinen, cf. Kalevala 1835 III: 79. The same rune about Väinämöinen's boat carving is the only one collected in Southern Lapland where the Pätönen character appears. Suomen kansan vanhat runot XII.1 No. 62–65, 67: <http://www.skvr.fi>. (TS)

Solen var ännu högt uppe, då vi satte i land och lägrade oss tätt invid den sakta sorlande bäcken uti en herrlig lund af yfviga björkar. Sällsynt i Lapp-land, påminte den om de oliver, som Hercules säges hafva planterat vid Alphei stränder.¹¹²⁸ Här hörde jag för första gången de mångfaldt omvexlande tonerna af nordens näktergal (Satakielinen).¹¹²⁹ Det förekom mig, liksom hade näktergalen utvalt lunden till sin bostad, och liksom vore hans sång eg-nad till en välkomst-helsning åt de sällsamma gäs-terna. Emedlertid lockade röken ifrån den i luften fladdrande brasan till vår åsyn en ren, som ställde sig vid branten af en utstående klippa på motsatta stranden, men ilade bort inom några ögonblick af fruktan för den skoningslösa jägarens kula. – Re-dan hade Philomela tystnat och Trollius tillslutit sina knoppar, då Erik väckte mig, der jag stod lutad mot en björkstam och betraktade den i vågen oro-ligt sprittande skuggan af björkens blad, ifrån mina fantasier och erbjöd sig att påbörja den utlofvade berättelsen om Päiviö-släkten. ”Men,” sade han, ”medan jag slutar min qvällsward, kan du emed-lertid, hellre än stå sysslolös och se på de onyttiga girsarna, gå i skogen och afskåra några tvågreniga qviSTAR, hvilka jag sedermera skall begagna för att lemna dig en åskådlig bild af Päiviös vildrens-fäng-en (*vuomenet*).” Jag åttlydde befallningen och satte mig derefter vid Eriks sida för att åhöra hans berät-telser om Päiviös hjelte-ätt.

”I fordna dagar,” så började Erik, ”då Finnar och Lappar ännu lefde broderligt med hvarandra, och hvardera folket bodde i Finland, var det icke så fredligt i Norden, som nu. Ifrån långt aflägsna trakter och främmande verldsdelar kom ett folk, som ville bemäktiga sig Finland och underkufva dess gamla innevånare. Då uppmanade den åldrige Pätönen sin son Väinämöinen¹¹³⁰, att ställa sig i spetsen för Finnar och Lappar, samt förjaga de

nykomna gästerna. Sjelf gammal vorden kunde han icke deltaga i striden, utan ville i dess ställe anordna en smidja i någon bergsklyfta och smida männer förödande svärd. Nu börjades en strid på lif och död. Männer föllo å ömse sidor såsom tallar i skogen. De våra segrade, och fienden drog sig på andra sidan hafvet. – Långt efter dessa tider, och sedan Lapparne dragit sig till den yttersta Norden, blefvo de ofta oroade af Ryssar (Karelare), som i stora skaror invandrade för att plundra och röfva. De foro fram värre än vargar och björnar, plågade meniskor på allt upptänkligt sätt, tills de fingo veta, hvar skatterna voro nedgräfd. Ej förr än de fyllt flere båtar med silfver och andra dyrbarheter, tågade de till sitt eget land för att följande år återkomma och bedrifva samma ofog. Det var i striden mot desse röfvere, som Päiviö-släkten i synnerhet utmärkte sig. Om du kommer hit någon vinter, medan Lapparne ännu äro här med sina renar, så skola de berätta för dig många sagor om de hjelte-bragder, hvilka så väl fadren, som sönerna utöfvat. Men jag tror icke gerna annat än hvad jag sjelf sett; ty det heter i ordspråket: ”vanhain valhet nuorten todet.” Således skall jag om Päiviö-fadren allenast förtälja, huru han fångade vildren med sina *vuomenet*, hvilka ännu i dag anträffas på flere ställen.” Af de qviSTAR, jag bragt ur skogen, andordnade nu Erik ett vildrens-fänge i miniatyr och lemnade derå ungefär följande beskrifning: Päiviö hade nedhuggit en mängd stora, tvågreniga granar och i toppen sålunda fastgjort begge grenarne, att han trädt dem igenom ett med hål försedt bräde. Dessa granar begagnade Päiviö till störar vid tvenne gården, hvilka bilda en allt mer och mer smalande ingång till ett tåg, som formeras af tvenne vanliga och parallelt löpande gården. I ändan af tåget finnes trenne upphöjningar, som äro gjorda af mossbelagda stockar; de äro alla 3-4 alnar höga och ungefär 100 famnar

- 1131 Ounastunturi (Fi.)/Ovnesduottar (SaaN) is a fell in Enontekiö and Muonio, N7575835 E368792 (N68°15'55" E23°49'26"). Its highest point is 725 m above sea level. It is unclear what Erik meant with 'Suinarova'. There are several place-names beginning with Suina in Enontekiö. (TS)
- 1132 Pasmárova (Fi.)/Basmároavvi (SaaN) is situated at N7589709 E392027 (N68°23'58" E24°22'16"). (TS)
- 1133 Guovdageaidnu (SaaN)/Kautokeino (No.)/Koutokeino (Fi.) is in Northern Norway at N7676798 E820627 (N69°0'45" E23°2'28") and today it is the most important centre of Saami culture in the North Calotte region. Kárášjohka (SaaN)/Karásjok (No.)/Karásjoki (Fi.) is also in Northern Norway, at N7742290 E909614 (N69°28'19" E25°30'40"). Sandesaari (in the footnote), cf. p. 236: Sadesaari. (TS)
- 1134 Lake Venejärvi (Fi.)/Venäjávri (SaaN) in Enontekiö, N7590297 E394863 (N68°24'21" E24°26'22"). (TS)

ifrån hvarandra. Gran-gården äro $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{2}$ mil långa, och det vanliga gårdet sträcker sig ifrån 2 ända till 5 mil (t. ex. ifrån Suinarova till Ounastunturi¹¹³¹). Allt detta hade Päiviö helt allena tillvägabragt samt derpå med sitt folk på skidor drifvit vildrenarne i tåget och jagat dem utför nämnda branter. Om renarne kommo oskadde nedför dem alla, så blefvo de ändock sluteligen fångade inom ett stängsel, som Päiviö gjort efter sista upphöjningen. "Ändamålenligheten af denna uppfinning," fortfor Erik, "kan du inse deraf, att Päiviö på en enda gång fångat öfver tusen renar med sin "vuomen" i Pasmárova¹¹³². Päiviö blef följakteligen mäktig rik, och bestod hans rikedom, likasom de fleste Lappars ännu i dag, uti renar. Derjemte hade han i sin tjänst trettio drängar och trettio pigor, ägde mycket silfver, fiske-vatten och lägerställen (kenttä)^{vii} 1133. Men silfret hade han kort före sin död nedgräfvit vid sin "kenttä" i Wenejärvi¹¹³⁴, utan att någon förmått upptäcka skatterna."

"Ryktbaraft ibland Päiviös tre söner är Olof. Stor, stark och modig, såsom fadren, hade äfven han gjort till sitt lefnadsmål att bekriga Ryssar. Då han en gång årnade företaga sig en resa och fruktade att fienden under tiden skulle göra ett besök i hans hem, så bar han en ofantlig stock på fjället utanför ingången till sin kåta och bad hustrun säga åt fienden: "Meiän poika sen kanto." Kort efter hans afresa kom äfven en skara Ryssar för att plundra. Men innan de grepo verket an, fästade stocken deras uppmärksamhet. De kunde icke begripa, huru

---

vii. I sjelfva verket tror man sig kunna uppvisa hans lägerställen i Enontekis, Kautokeino, Karásjoki, Kittilä, Enare och Utsjoki. I Enare säges hans kenttä varit på Sandesaari, der familjen Juutua nu har sitt sommarläger. Äfven i Sombio har man vid Luio-elf visat mig stället, der Päiviö bott. Uti en gammal Communion-bok i Sodankylä förekommer namnet Hans Päiviö.

den blifvit förd uppför det branta fjället, och begärde en förklaring af Olofs unga hustru. Hon svarade, såsom hennes man befallt. Ryssarne föllo i största förvåning, då de hörde, att en ung qvinna kunde vara mor åt en så stark son, och afstodo ifrån plundringen. Emedlertid beslöto de att afvakta hans återkomst, för att, om möjligt, bringa honom om lifvet. Men då Päiviö¹¹³⁵ kom, vågade ingen angripa honom. Likväl försäkrade Ryssarne skrytsamt, att i deras land fanns en kämpe, som var hans öfverman, och föreslogo, att Olof skulle följa dem åt och mäta sin styrka med hans. Olof emottog anbudet och for till Ryssland. Då kämparne möttes och helsade hvarandra med handslag, krossade Ryssen Päiviös hand. Päiviö grep sin motståndare om lifvet, och slog honom till marken. Ryssen steg upp och angrep i sin ordning Päiviö, men hade samma öde. Nu varnade honom Päiviö att icke mera försöka sin lycka. Dešto mera förgrymmad rusade Ryssen på Olof, hvilken för tredje gången slog sin fiende till marken och besparade honom mödan att vidare uppstiga.”

— ”När Päiviö en gång vandrade i skogen, såg han en Stalo^{viii} i beråd att lyfta en oerhörd sten.

---

viii. Beträffande Lapparnes föreställning om Stalok, såsom ett mennisko-ätande släkte, se Helsingfors Morgonblad för 1838, N:o 92. L. L. Læstadius håller dem för ett historiskt folk. Märkeligt är, att många Lappar ej äga någon kunskap om Päiviö-släktens strider med Karelare, men deremot veta förtälja, att den stått i fiendtligt förhållande till Stalo-folket. I det följande kommer att anföras en berättelse, huru Päiviö Isak sköt en Karelsk höfding. Enligt andra var Karelaren en Stalo. – En vanlig, kanske sednare, föreställning om Stalok är den, att de i *osynlig gestalt* förfölja människor och tvinga dem att brottas med sig. Segrar Stalo, så dödar han utan skonsmål sin motståndare och äter upp honom. Det är en Lappland vida utspridd sägen, att en Reisivuono-Lapp för fyra år tillbaka brottats med Stalo och besegrat honom. Stalok säges

Men då Stalo icke mäktade dermed, tog han sig före att i sakta mak vältra stenen. Obemärkt åskådade Päiviö en stund Stalos företag; derpå framträdde han ur sitt gömställe, skrattade åt Stalos svaghet och bar den till sitt bestämda ställe. Af fruktan för denne mäktiga fiende gaf sig Stalo att springa. Päiviö lät honom fara, men ångrade sig kort derpå och började förfölja mennisko-ätaren. Stalo hoppade öfver Näytämä- (Neid-) floden; Päiviö gjorde det samma, ertappade Stalo och dödade honom.^{ix}

— ”Till bevis på Olofs styrka länder ock följande händelse: Då Päiviö återvände ifrån en notfärd, öfverfölls han på Enare träsk af motvind och svårt väder. Hellre än att ro och kämpa med vågorna, som hotade att fylla hans af en not och mycket fisk lastade båt, beslöt han att lägga i land vid en holme, kastade den tunga båten på skullran och bar den öfver land.”

— ”På sin snabbhet har Päiviö ådagalagt lika utomordentliga prof. Det var Päiviös sed att aldrig förfölja vildrenar, om de ej voro flera i skocken. Sig hände, då Päiviö var stadd på en vildrensjagt med sin trogne dräng och ständige följeslagare Wuolleb (Olof) Walle, att denne började förebrå sin husbonde, för det han i stället för att fånga en vildren, som jemte sin kalf sprang förbi dem, skrämde bort renarne. Päiviö gaf sig att förfölja dem, dödade modren med sitt spjut och fångade kalfven lefvande, skänkte dem sedan med förakt åt sin anspråkslöse tjenare.”^x

---

numera uppehålla sig på hafsöarne, dit de tagit sin tillflykt straxt efter Christendomens införande.

ix. Denna och nästföljande berättelser om Olof Päiviö äro äfven och i synnerhet allmänt gängse i Enare.

x. Annars visar Päiviö mycken aktning för Walle. Så t. ex. ger han vid fiskfängen alltid största fisken åt drängen.

— ”En dag förföljdes Päiviös fårahjord af en varg. Päiviö börjar sätta efter vargen, fattar tag i svansen och krossar vargen mot en klippa.”

— ”Då ingenting förmådde motstå Päiviös handfasta arm, och sjelfva Stalo icke vågade mäta sig med honom i styrka, öfverlade Päiviö i sitt sinne, huru en strid med björnen månne aflöpa. Derpå går han i skogen, väcker björnen ur sitt ide och nedlägger den starke utan några vapen.”

Sina sista bragder utförde Olof för trons seger.¹¹³⁶ Han hade sjelf varit en nitisk Afgudadyrkare; men då ryktet om den nya läran nådde hans öron, beslöt han att sätta de hedniska makterna på prof. Han slog på kuobdi's (spåtrumman)¹¹³⁷ för att af bjellroras klang utforska, huru hans tillämnade vildrensjagt skulle aflöpa. Trumman gaf ett gynnsamt förebud, men löftet svek. — Gudarne åter pröfvade Olof på följande sätt: Han satte sig att flinta upp eld i regnväder och anropade sina Gudar om bistånd. Men då hans förehafvande icke lyckades, vände han sig till den Ende Guden, och straxt tändes fnösket. — Efter dessa prof uppbrände Olof spåtrumorne, nedref Seiderna och förstörde allt, hvad han öfverkom af hedniska monumenter.^{xi}

---

xi. I sammanhang härmed anføre vi ur Prosten och Kyrkoherden Mag. Tornaei ”beskrifning öfver Torneå och Kemi Lappmarker, förf. år 1672” följande berättelse: — — ”uti en by Pälto-Järf, bodde en Lapp, *Päder Päiviä*, en ärlig, välbehållen och Gudfruktig Lapp. Han vardt död för två år sedan och hade många söner, hade ock en tid i förstone med alt sitt husfolk troligen tjänt och dyrkat sin Seita; men det hände sig en gång, att Renarne begynte mycket dö för honom, derfore han anropade och flitigt ärade Seitan, men det halp intet, Renarne dödde immerfort. På sistone drager han med alla sina söner til afguden, förer med sig många Lass torr ved, pryder vackert med friska granqvistar kring om, gifver honom offer, de hudar med bellingar, horn och hufvud, som han af de döda Renar dragit hade, falla alla på knä, innerligen

1136 See also Itkonen, T.I., 1948 II: 308. (TS)

1137 Goavddis.

1138 The place-name is missing. Castrén also marked two asterisks here as the sign of a footnote, but there is no footnote. (TS)

”Mätt af år och ära begaf han sig på sistone hela trettio milen till¹¹³⁸, för att i Herrans hus öfva sin andakt. Der hvilar hans stoft i vigd mull.”

Sedan Eric ledsagat Olof Päiviö till sin hvilostad, började han tänka på sin egen hvila under nattens återstående timmar. Emedlertid förmådde jag honom att ännu förtälja några traditioner om de begge öfriga Päiviö-sönerna.

”Isak Päiviö,” fortfor han således, ”utmärkte sig såsom bågskytt. Hans säkerhet att skjuta var så stor, att han träffade harren, då den slog. Också han förföljde Ryssar och utförde bland andra följande värf: I spetsen för en skara Ryssar, som härjade i Lappland, stod en från hufvud till fot kopparklädd höfding. I sin rustning var Ryssen så styf, att han icke kunde föra gaffeln till munnen, då han åt, och

---

bedja Seitan, att han med något tekn sig uppenbara ville, om han en Gud vore: När på sådant tecken intet syntes, ändock de hela dagen lika som Baals Propheter (I. Reg. 18.) tilbedit hade, stodo de up ifrån sin förmenta gudelighet och kastade all den torra ved som de medfört hade uppå afguden, och tände eld på honom och så upbrände hela Bys afguden: då hans *Pagani* ville dräpa honom derföre, svarade han lika som *Gideon* (Jud. 6.): Låt afguden hämna sig sjelf på mig. Denne Lappen *Päiviä*, var så fast i sin tro, at då öfverdådige kämpade emot honom, och sade sig vilja trolla honom, begynte han sjunga emot dem *Trones och Fader vårs sånger*. Item *Nu bedje vi then Helige And. O! tu helige Ande kom, slit sönder djefvulens snaro* etc. Han brände sedan alla Seitar, hvarest han dem fann, och sände sin äldsta Son, som hette *Vuollaba* til at bo i den namnkunniga Lappebyn Eenar, som skattar til tre Konungar, at han där måtto förbränna alla deras afgudar och Seitar, hvilka i den byn rätt många voro, det *Wuollaba* ock efterkom, och derföre måste han dem undfly til annat Konungarrike Norrige, der bor han än.” – – – Det är jußt härpå, jag grundat min förmodan om identiteten af *Tornaei Päiviö*-slägt med den af oss omtalta. Men Lapparnes strider med Karelare måste förflyttas till en långt aflägsnare tid. Må hända har man på Päiviö tillämpat äldre traditioner.

måste derföre matas af sin dräng. Päiviö, som länge lurat på höfdingen, fick ändteligen öga på honom, just då han höll på att göra sin måltid. Päiviö spände sin båge, och då drängen förde gaffeln till munnen, flög en pil, som träffade gaffelns skaft och dref den i halsen på Ryssen.”⁻¹¹³⁹

”Tredje Päiviö-sonen säges hetat Johan. Han var en mäktig trollkarl, sådana numera ej födas i Lappland. Här har det gamla trollsläktet dött ut; i nedra landet skola stora trollkarlar ännu finnas^{xii}; men Lapparne kunna endast ”vända ögonen” på menniskor och utskicka sina tjänste-andar på de sjelfve eller deras boskap. Deremot kunde de i fordena dagar åstadkomma hvad helst de ville. Män och qvinnor voro lika indrifna i konsten. Hvad nu Johan Päiviö beträffar, så vill jag berätta, huru han förgjorde en mängd Ryssar, som tagit honom till vägledare till någon ort, der rikt byte var att förvänta. Johan förde dem till en brant på Pallaštunturi, och lät klockor ljuda, eldar lysa och byar synas under berget. Dit går vägen, sade han; men för att ingen må taga vilse i den mörka natten, skall jag gå förut med ett bloss i handen. I detsamma kastade han sitt bloss utför branten, men blef sjelf stående på berget, osedd af fienden. Ryssarne ilade dit de sågo elden fara och förgingo så i afgrunden.”^{xiii}

---

xii. Såsom bevis på forntida trollkonst har jag hört omtalas följande händelse: En Finsk trollhexa skickade i veckans början allt sitt folk ut på ängen, och lofvade Lördagsaftonen sjelf komma för att se, huru arbetet lidit, och upptaga allt det hö, som under veckan blifvit slaget. Dermed tillgick sålunda, at hon ställde sig midt på ängen och verkställde några hexerier, hvarpå folk såsom moln nedströmmade från luften. De nya arbetarne begärde räfsor, men gumman lät dem räfsa med fingrarne.

xiii. Denna berättelse tillämpas af flere och med många variationer uppå Laurukainen. Också lokaliseras den olika på olika orter.

1139 This tradition is told in connection to both Päiviö and Laurukainen. Bartens 2017: 70–73. (TS)

Så litet dessa enkla berättelser äfven må synas vara egnade att väcka och underhålla något intresse, hade de likväl hos mig förjagat sömnen och framkallade, sedan Erik slutat, en mängd allvarsamma betraktelser. De voro en ovillkorlig följd af det gängse ropet, som äfven nått mina öron, att Lapparne i alla tider utmärkt sig såsom ett fegt och uselt slägte. Beskyllningen för feghet tycktes mig ej vara rätt befogad emot ett folk, som genom sekler räddat minnet af sin hjälte-ätt och med stolthet omtalar dess bragder, då deremot frågan: ”huru hette din Farfar?” ofta och vanligen lemnas obesvarad af Lappen. Låt äfven vara, att Päiviö-släkten ej vore af Lappske härkomst, så bevisar dock den omständighet, huru högt de skatta mannamod och den ära, som inlägges i tappra idrotter. Fegheten kan alltså icke utgöra grundtonen i Lapparnes karakter, ej heller det sjelfförakt, man velat tillskrifva dem. Huru skulle de med dylika driffjädrar hafva bibehållit sina förfäders seder och skyddat sig emot främmande inverkan^{xiv}, då, som bekant är,

---

xiv. Vid anställd jemförelse af tillståndet i Kemi Lappmark under dess första religions-lärare (Esaias Mansueti, Jacobus Lapodius, Esaias och Nils Fellman), sådant det skildras af Nils Fellman, och nämnda Lappmarks nuvarande ställning, synes Finnarnes inflytande på Lapparnes odling i sednare tider mera af- än tilltagit. I anförda Nils Fellmans ”berättelse”, dat. den 3 Juni 1751, heter det bland annat: – – – ”och såsom the (Es. Mansueti och Jac. Lapodius) voro Finsk födda Österbottningar, – – – hafva the lärt Lapparne Finska språket, och straxt på rent Österbottniskt Finska begynt undervisa them i theras Christendom; Förskaffadt Finska böcker, och lärt theras ungdom läsa i book” – – (§. 2). Vidare: ”Och såsom min salig Fader-Fader haft i synnerhet i förståne mycket svårt att intrycka Finska språket hos Lapparne, har han, i anseende till de fördelachtiga belägenheter här funnits till att upptaga Nybyggen bedrifvit at åtskilliga ifrån Ijo och

hvarken Svenskar, Finnar eller Norrmän uraktlåtit att göra dem gällande.

Att Lapparne dragit sig upp till den yttersta Norden, kan ej lända till bevis på deras feghet. Ty äfven med förutsättning, att de i fordna dagar

---

Uhleå Sochnar begifvit sig hit, af hvilka några härstädes" (i Kemiträsk), "andra längre upp i Lappmarken sig nedsatt och ehuru Lapparne i förståne velat utdrifva them blefvo likväl af Konungens Befallningshafvande maintainerade vid sina Nybyggen." – – – "Desse bönder, som voro Finnar, doch belevadt och booksynt Fålck, hafva gagnat Lapparna otroligen och varit min sal[ige] Fader-Fader til icke ringa understöd med deras omvändelse, så att the icke allenast genom dagligt umgänge med Lapparne lärt thet Finska språket; utan ock med theras exempel uppmuntrat them, at aflägga sina Afguda-tjenster, at lära sig läsa och ehrhålla then sanna kundskapen af en rätt Christendom. Therjemte ock klädt them en hel annan lefnadsart: at the begynt byggja sig huus, föda boskap och upptaga åkerbruk, i synnerhet sedan the genom giftermålet befryndat sig med bönderna, hafva the mästadelen aflagt Lappska språk och begynt tala Finska mellan sig och sina barn, äfvensom andra bönder" (§. 4). – För att ej tala om Lapparne i Utsjoki, hvilka och i synnerhet Fjäll-Lapparne äro ganska litet hemmastädade i Finskan, talas det till och med i Enare blott af karlarne någorlunda obehindradt. Sig emellan tala Lapparne öfverallt sitt modersmål. "Oma maa, oma kieli!" är äfven deras valspråk. Ännu mindre, än i språket, röjer sig nu för tiden Finnarnes inflytande på Lapparne i mythiska kvarlevor och lefnadssättet. Öfverallt, der Lappar och Finnar råkat i beröring med hvarandra, hafva Finnarne till det mesta förgätit sina egna och upptagit Lapparnes mythiska föreställningar, då det deremot är ganska problematiskt, om de sednare lånat något ur den Finska Mythologien. Beträffande lefnadssättet, finnes i Enare blott tre Lappska Nybyggare; men äfven desse odla ingen jord och lefva i det närmaste såsom Fiskar-Lappar. Äktenskapliga förbindelser emellan Lappar och Finnar äro i våra dagar en sällsynthet och anses af begge nationerna för en mesalliance.

1140 Castrén refers here to Pehr Högström's (1714–1784) description of the Saami and Lapland in general. Högström was a pastor at Gällivare in present-day northern Sweden, and he published his work in 1747. It was printed also in German translation in 1748. Högström 1747: esp. 150–160; 1748. (TS)

innehaft Finland, är det outredt, af hvilken anledning de öfvergifvit landet. Minst antaglig är den förmodan, att de rymt fältet af fruktan för den beprisade Finska tapperheten. Men om äfven så vore, måste man taga i betraktande, att Lapparne, såsom ett nomadiserande folk, ej aktade mödan värdt att kivas om en jordfläck, helst de genom Lappmarken fingo sin förlust mångfaldt ersatt. Finland var sannerligen icke en alltför fet bit för Lappen, sedan landet blef uppodladt, och mossarna (förutsatt, att Finland var ett mossfält^{xv}) uppbrändes till svedjeländer. I sjelfva verket är det brist på renbete, som af Finnarne uppgifves, såsom förnämsta orsaken till Lapparnes utvandring. Det synes således vara enligare med sanningen, att ur fysiska grunder härleda nämnda faktum (om annars Finnarnes härvaro kan gälla för ett historiskt faktum), än ligga den folkets karakter till last.^{xvi} 1140

xv. Utan en sådan förutsättning kan åter Lapparnes härvaro rimligtvis icke antagas.

xvi. I sin "beskrifning öfver de till Sveriges krona lydande Lappmarker" m. m. skildrar P. Högström Lapparne, såsom ett i moraliskt hänseende föraktligt slägte. Likväl yttrar han sig berömmande om deras modighet. "Jag vet icke", säger han pag. 155, "om jag må säga, att detta folket äro af naturen klenmodige och rädde, emedan jag tycker mig kunna med mera fog säga, att de äro till större delen mer behjertade, än man trodt dem om." – Den omilda, och enligt min tanke orättvisa, tillvitelse för feghet, miss tänksamhet, ohjelpsamhet, m. m., som vanligen påbördas Lapparne, har troligen sin grund deri, att man vid bedömande af deras karakter tagit till ögnamärke deras förfarande emot sina grannar, eller med andra ord, emot samvetslösa förtryckare, som i känslan af sin andliga och materiella öfverlägsenhet sätta en ära i handlingar, för hvilka den sunda känslan måste rysa. Jag har sjelf hört Finnar prisa nidingsdåd, som de föröfvat emot Lappar, hvilka, i fall af laga åtal, skulle af samhället brännmärkas med de mest vanärande straff. Till försvar för sina

Under dessa betraktelser började solens första strålar tränga sig genom den mörka lunden. Naturen vaknade till nytt lif, som röjde sig i näktergalens sång, hos de på vattenytan plaskande fiskarne, ja! till och med uti blommornas verksamhet, i det de åter höjde sina stjelkar och uppläto de doftande kalkarne. – En besynnerlig, alldeles barnslig, fantasi intog mig vid anblicken af de mot solen glittrande dagdropparna. De förekommo mig såsom klart strålande ögon af de genier, hvilka den Finska Mythologien tilldelar hvarje väsen. Och när någon dagdroppe ifrån de öfverhängande björkbladen nedföll på mitt ansigte, trodde jag den vara en tår, som någon huld "haltia" fällde af tacksamhet för min kärlek emot henne – den försmådda. Med denna fantasi insomnade jag.

---

handlingar åberopa desse uslingar: "Är det synd att bedraga Lappar; de äro ju icke menniskor, utan vilda djur; dessutom hafva de silfver mer än de behöfva och af sådan anledning nedgräfva i jorden, då vi nästan svälta ihjäl" o. s. v. Är det under, om Lapparne vant sig emot dylika barbarer använda feg list och slughet, om de visa sig misstänksamma emot dem, iakttaga förbehållsamhet och yttersta försigtighet i deras umgänge. I ställe för sistnämnda laster skulle jag i fråga om Lapparnes inbördes vandel, bland deras hufvud-dygder på goda skäl omnämna uppriktighet och förtrolighet. Emot fattiga äro de mästadels hjälpsamma. Gästfrihet tillkommer dem i vida högre grad, än de Finska Nybyggarne i Lappmarken. Så läto Finnarne i Enare ösa penningar på sig för hvarje småsak. Bland Lapparne ansågs sjelfva anbudet för en skymf. Hade en Lapp undfägnat oss med det bästa han äger, och i ersättning derföre erhållit några skonålar eller litet tobak, ansågs detta för en oförtjent gåfva och spridde stor glädje öfver hela familjen samt framkallade tusende välsignelser öfver gifvaren. De rådande lasterna hos Enare-Lapparne och troligen alla Fiskare-Lappar äro: böjelse för lättja och maklighet, bristande omtanke, osnyggghet; och hos Fjäll-Lapparne, i synnerhet en gränslös passion för bränvin.

Solen var redan högt öfver horisonten, då vi öfvergåfvo vår lugna fristad för att gå dagens mödor till möte. Då vi emedlertid ännu hade en mils båtfärd utefter Peldojoki öfre lopp (vanligen Ylijoki kallad), uppmanade jag Erik att förkorta vägen med någon berättelse. Han började som följer: "När du kommer till rätta Lappmarken, skall du erfara, at Lapparne äro mycket användbara, såsom vägvisare. Vana ända ifrån sin barndom att löpa omkring såsom hundar, finns på flere mil ej träd, ej sten, ej källa, som de icke hafva reda på. Men ännu har ingen menniska funnits, som hade känt så noga alla trakter i Lappmarken, såsom Laurukainen (Lapparne Laurukadsch). I hela det vida Lappland finnes ingen vrå, dit han icke skulle känt vägen. Derföre voro Ryssarne angelägne att begagna honom såsom vägvisare under deras ströftåg i Lappmarken. Laurukainen var också mycket beredvillig att vägleda dem; ty han var en klok man och visste ställa saken så, att Ryssarne aldrig undgingo en neslig död, när de kommit i hans klor. Anmärkningsvärd är i synnerhet följande bragd: Laurukainen skulle föra en mängd Ryssar öfver Ounasjärvi; men de blefvo hungriga på vägen och anbefallte Laurukainen att lägga i land. Han styrde på en holme. – Sedan hungern var stillad, lade sig Ryssarne att sofva, efter att likväl hafva anordnat en vakt vid båtarne. Men småningom somnade äfven vakten. Nu tyckte Laurukainen tiden vara inne för honom att utföra sitt anslag; – han sköt ut båtarne – de voro tre, enligt andra: sju till antalet, alla fullastade med mjöl och andra matvaror, samt af Lappar röfvade dyrbarheter) och var jußt i beråd att stiga i en af dem, då vakten vaknade. Han grep efter sitt svärd, men det var borta. Laurukainen hade nemligen bragt i båtarne allt hvad han kunnat åtkomma utan fara att väcka Ryssarne, såsom yxor, gryta, matvaror, m. m. Till lycka för Laurukainen hade Ryssarne

med undantag af vekten lemnad sina svärd efter sig i båtarne. När nu Ryssen till sin stora förargelse såg sig afväpnad, sprang han i vattnet och fattade i närmaste båten, hvilken var densamma, hvori Laurukainen stigit. Denne knäppte Ryssen på fingrarne med hans eget svärd, hvarvid Ryssen hade det missödet att förlora alla sina fem. De föllo i båten jemte en stor guldring. Först nu gjorde Ryssen alarm, men Laurukainen var redan långt ute på träsket, då Ryssarne ilade till sin kamrats hjälp. De började bedja Laurukainen om förbarmande och sade: "Kom hit, helige broder! här får du äta gröt med Svenskt smör till öga och med egen (enligt andra: din husbondes) sked." Laurukainen svarade: "Här är gröten och mjölet med." När Ryssarne funno, att böner ej hjälpte, ropade någon: "Kom hit, och smält tenn skall gjutas i din strupe.^{xvii} – I nio dygn rodde Laurukainen kring holmen, bevakande Ryssarne, att de ej måtte undkomma med flotta eller genom någon oförmodad händelse. På den tionde gick han i land. Då voro alla döda; blott en enda lyftade ännu litet sitt hufvud. Holmen, der detta tilldragit sig, kallas ännu i dag Karjalan saari."

---

xvii. Det är anmärkningsvärdt, att Lapparne på Karelsk munart anföra detta samtal. Deraf synes vara påtagligt, att Lapparne sjelfve med Ryssar förstå Karelare. Samtalet lyder på Finska sålunda:

Karel. A! tuokah veneh, pyhä veli! tääl' on huttu ja hyvä ruoka, Ruotsin voita silmäks' pannah, oma hutri annetah.

Lauruk. Mull' on huttu ja huttu neuvot.

Karel. Ka! tules tänne; kuuma tina kulkkuh valetah.

För öfrigt berättas denna tradition på flerfaldigt sätt, och är icke blott gängse i Lappmarken, utan äfven i norra delen af Österbotten.

— ”En annan gång hade Ryssarne tagit Laurukainen till styrman utför Patsjoki. När man kommit till närheten af ett deri befintligt fall, fastband han alla (sju) båtar, och bad Ryssarne krypa under sina täcken, för att de icke måtte falla i förskräckelse vid anblicken af det ofantliga vattenfall, hvaraf de redan hörde dånet. Utan betänkande åtlodde Ryssarne anmaningen. Derpå styrde han tätt förbi en klippa och hoppade på den; men Ryssarne förgingos i fallet.”

”En annan gång styrde han åter Ryssarnes båt rakt mot en klippa i samma flod. Ryssarne drunknade, men Laurukainen undkom äfven denna gång, emedan han var ”veen ärimys.” –

”Efter dessa och dylika bragder fattade Ryssarne dödligt hat till Laurukainen och beslöto att förgöra honom. Det skall äfven hafva lyckats dem, men efter många svårigheter, och sedan Laurukainen tillfogat dem stora olyckor, såsom då de öfverraskade honom i hans köttboda. Ryssarne stodo utanföre och skreko, brinnande af otålighet, att han skulle komma ned. Men Laurukainen gjorde sig ingen brådska, lät dem väsnas och packade i allsköns trygghet kött i en peski (lappmudd). Ryssarne blefvo allt mer och mer högljudda, samt hotade öfvermannan honom i bodan, om han icke skyndade sig ut. Omsider kastade Laurukainen sin med kött fyllda peski ut genom en lucka i skullen. Ryssarne togo den för Laurukainen och rusade alla att genomborra honom med sina spjut. Laurukainen flydde under oredan, och fogade genom sin trollkonst ännu så, att Ryssarne, i tanke att mörda honom, vände sina vapen emot hvarandra, och stupade så till sista man. – Laurukainen var en silmän-kääntäjä.”^{xviii}

---

xviii. Äfven denna tradition berättas på olika sätt, t. ex. så: att Laurukainen fyllt sin peski med dun, nedkastat den och begagnat tillfället att fly, medan Ryssarne voro insvepta i dun-molnet.

– – – ”Säg mig,” sporde jag Erik, sedan vi kommit till Seidajärvi, ”hvaraf detta träsk har sitt namn. Seider voro ju Lappska Gudomligheter; måhända har någon Seida stått i närheten af träsket? Annars tycker jag, att vattnet här är mycket klart, och dylika träsk har jag hört Lappar kalla Saivojaru, emedan deras Förfäder under Hedendomen skola hyßt den vantron, att träsk med klart vatten beboddes af Saivo kallade Gudomligheter, om hvilka Lapparne jemväl berätta, att de ej tillåtit Fiskare idka sitt fänge inom deras områden, hvarföre de, som voro nog djerfva att försöka sin lycka, måste med sakta rodd bedraga Guden.^{xix} Säg mig således, hvarföre detta träsk kallas Seidajärvi och icke Saivojärvi?” – ”Din förmodan är mycket riktig,” vidtog Erik, ”på udden, du ser framsticka venster om oss, har verkligen en Seida funnits. – Men härmed sammanhänger en annan saga, som jag äfven skall förtälja. ”En trollkarl, benämnd Lompsolo, bodde i fordna dagar på nämnda udde, och hans var Seidan, som stod derpå. Med Gudens tillhjälp fick Lompsolo mycket fisk. På motsatta stranden hade en annan trollkarl uppslagit sitt läger. Han fiskade utan Seida och fick ingenting. Hvad gjorde nu han för att lyckas i sitt fänge? Jo, när Lompsolo sof, nedref han dennes Seida, hvilket hade den af honom beräknade påföljd, att blott hans fänge lyckades, men Lompsolos alls icke, så vida Lompsolo hade hela sin kraft af Guden. – Lompsolo lät icke heller saken dervid bero. Han bygde en ny Seida, och nu

---

xix. Anledningen till denna föreställning torde vara följande: I så kallade Saivo-träsk idkas hufvudsakligast sik-fiske; men siken är så lätt skrämmd, att han af minsta buller gömmer sig undan, hvadan äfven föreställningen om träsk med dubbelt botten härrör. Men denna föreställning är sednare; ursprungligen hyste man den tron, att Saivo undanhöll fiskarna.

kom all fisk i hans nät, tills att den andre trollkarlen åter fick Seidan nedrifven. Slutligen öfverenskommo begge trollkarlarna att sammanträffa på det der berget åt höger och afgöra tvisten genom ett envig, hvarvid besvärjelser skulle begagnas såsom vapen. Men när Lompsolo kom springande uppför berget under den antagna skepnaden af en ren-oxe, och den andre likväl redan på afstånd igenkände honom, yttrande dervid: "du är Lompsolo," gaf sig denne besegrad och flydde." I denna berättelse må läsaren gifva akt på tvenne omständigheter: 1) det consequenta deri, att Lompsolo, såsom den der har sin kraft af Guden, dukar under för den andra i en strid, der blott den egna kraften tages i anspråk; 2) de tvenne slag af trollkonst, som i berättelsen angifvas, nemligen det ena, grundande sig helt och hållet på individuell kraft, och det andra, hvori Guden framträder såsom medel. –

I sammanhang med sednast anförda tradition omtalade Erik följande händelse: "En Lappkåring hade fattat hat till en Finsk trollhexa och trollat en stor björn på den sistnämndas kor. Men Finngumman fogade så, att björnen om aftonen kom hem med korna i allsköns sämja. Derpå tog hon björnen till herde åt sina kor för hela sommaren. När hösten kom, och korna togos in, skickade hon den trogne herden att utkräfva betalning för sin hafda möda af den, i hvars tjänst han först utgått. Björnen gick och åt upp alla Lappkåringens renar." –

"Det bär aldrig på rätt: vägvisaren har gått vilse:" är en farhåga, som plågar Lapplandsfararen, så ofta han börjar tröttna under sin börda och längtar till målet. Måhända har samma betänklighet insmugit sig hos den benägna läsaren, som åtagit sig mödan att göra de resande sällskap på deras irrfärder i Lapplands sago-verld. Det är i sådant fall min pligt att taga mig en vägvisares rol och med äkta sakkännare-min öfvertyga mina följeslagare att vi

ännu äro på rätt. Vi befinna oss nemligen vid stranden af Seidajärvi, ej långt ifrån Peldotunturi, som utgör vatten-gränsen. Ifrån detta fjäll tar Peldojoki sin början, flyter genom Pahtajärvi och Armojärvi, men blir först farbar, sedan äfven Seidajärvi lemnat den sitt bidrag. Flot tiden skall man endast med möda kunna taga sig fram till Armojärvi uppför nämnda bäck, och på den årstid vi färdades ansåg Erik ifrågarande farled ej kunna begagnas. Men på södra sidan af Peldo-fjäll fortlöper i lång sträckning en mängd smärre träsk, hvilka icke en gång under flot tiden sammanhänga. Oaktadt besvärligheterna med båtdragning och effecternas bärande, föredrog Erik denna farled i anseende till träsken, hvilka lågo i vår väg. – Således fördelades vid Seidajärvi effecterna i trenne bördor, hvardera af 3–4 lispunds vigt, hvilka Erik utan krus lyftade på våra skullror. Han sjelf och Jessjö drogo den tomt båten. På detta sätt tillryggalades vägen emellan Seidajärvi och Kaakkurinjärvi, Nokkanainen, Kouhtajärvi, Pitkäjärvi, Pahtajärvi och ett litet namnlöst träsk. Dagen var brännande het, och beckoljan, som i ymighet användes för att afhålla myggen, ökade hettan i ansigtet. Moln af mygg åtföljde karavanen, och voro, ehuru de af respekt för beckoljan höllo sig på behörigt afstånd, likväl genom sin vedervärdiga musik ett ganska förargeligt sällskap. – Ifrån Pahtajärvi räknas en knapp $\frac{1}{4}$ mil till Wiettajärvi. Denna distans drogs båten med förenade krafter, likasom ifrån Wiettajärvi $\frac{3}{4}$ mil öfver fjället till Korsajärvi, der Ivalojoki tager sin början. Båtdragningen öfver Peldotunturi var ytterst mödosam och fortfor, oaktadt en onaturlig ansträngning, ifrån kl[ockan] 9 e[fter] m[iddagen] till kl. 6 följande morgon. Eriks osäkerhet om vägen och den bekän- nelse, att han förde oss fram på beskrifning, gjorde oss modlösa. Han sökte väl trösta oss med det gamla ordspråket: ”kokennut kaikki tietää,” men detta

var en eländig tröst, då vi vid provianteringen just icke tagit några upptäcktsresor med i beräkning. Till råga på allt detta plågades vi af en olidelig törst, som omöjliggen lät stilla sig med bara vatten. Sedan vi i lång tid utstått denna plåga, beslöts ändteligen, att någon af sällskapet skulle återvända till de vid Wiettajärvi kvarlemnade effecter och medtaga en rumm-butelj – den enda vi egde i vårt våld. Emedlertid skulle de öfriga arbeta sig fram med båten, så godt de kunde. Förtroendet beträffande rumm-buteljen föll på min lott, som dermed icke var särdeles belåten, emedan jag lätteligen kunnat förvilla mig på det ödsliga fjället. Min enda ledstjerna var den nedgående solen. Inga spår af båten kunde skönjas i den tjocka mossan. Men hvad stod att göra? Med blicken ständigt riktad emot solen, vandrade jag till träsket och kom, såsom jag tyckte, till det ställe, der sakerna kvarlemnades. Men de voro icke synliga. Jag gick af och an långsefter den med täta videbuskar betäckta stranden och sökte med otålighet det efterlängtade godset. Förgäfves! Mörka aningar började intaga mitt sinne. Efter mycket sökande upptäckte jag omsider bördorna. Med rumm-buteljen i ena handen och skopan i den andra ilade jag till kamraterna, icke utan fruktan att förvillas, helst solen redan var nedgången. Emedlertid hade desse kommit till en obetydlig fjällbäck, hvilken, enligt den beskrifning Erik erhållit, tycktes vara en borgen därför, att vår kosa var riktig. Då Erik jemväl försäkrade, att denna bäck utföll i Korsajärvi, började vi draga båten utför den. Men detta var till och med mödosammare än vårt förra arbete, emedan stora stenar lågo i bäcken, och allas krafter icke kunde användas på samma gång. Snart afstodo vi således ifrån denna plan och fortsatte dragningen i vår ursprungliga direction. Emedlertid utskickades Eric att söka träsket. Efter flere timmar återvände han med det ljufliga εἰςηχα. Vi voro helt nära

träsket, ehuru i litet sned direction. Men nu voro också allas krafter uttömda. En af sällskapet till och med dignade ned på fjället, och de som hunno fram, kastade sig utmattade och kraftlösa, hvar det träffade, lyckliga om de funno en sten eller stubbe till hufvudgård. –

Kort efter middagen uppvaknade vi frusne och genomvåta; trötta i benen, så att vi knappt förmodde stå; med ryggen och sidorna rådbåkade; bröstet i det skick, att vi både känt oss frestade uppstämman ett trio af: ”Movitz! din lungsot” o. s. v.¹¹⁴¹, i fall våra lungor tillåtit en sådan kraftyttring. Att resan i en sådan belägenhet, och sedan vår pratamme vägvisare skiljt sig ifrån oss vid Korsajärvi, var alltför enformig för att förtjena en beskrifning, ligger i sakens natur. Jag vill således blott till framtida resandes efterrättelse omnämna, att Korsajärvi lätt igenkännes genom sitt inom fjällar instängd läge. Träsket är omkring en half mil långt och så smalt, att man ej märker det, innan man står tätt invid detsamma. Mot norr smalnar det allt mer och mer och förlorar sig småningom i en obetydlig ådra, der båten på en half mil ej löper ett steg, utan att dragas. Sedan förenar sig denna bäck med den egentliga Ivalojoki; och nu kan den resande nästan oafbrutet sitta i båten, om han annars ej föredrager nöjet att springa bland vide-buskarna på våta och tufviga mossor. Efter en dags resa kommer han till en så kallad lompolo (utvidgning af floden), som omgifves af vackra ängar och bildar ett intressant afbrott emot de enformiga mossorna. Här kan han, om lyckan är god, träffa någon fiskare, som i det fall, att vägvisaren icke varit rätt säker om Korsajärvi, bringar honom den fröjdefulla underrättelsen, att han verkligen är på Ivalojoki, och i alla händelser är ett ganska angenämt fynd i nejder, der man är säkrare att träffa vargar och björnar än menniskor. Denna lycka vederfors oss ej, hvarföre vi, efter att

1141 The quotation comes from the first stanza of the Swedish poet and composer Carl Michael Bellman's (1740–1795) *Fredmans epistel* No. 30: “Drick ur ditt glas, / se döden på dig väntar, / slipar sitt svärd och vid din tröskel står. / Bliv ej förskräckt, han blott på gravdörn gläntar, / slår den igen, kanske än på ett år. / Movitz, din lungsot den drar dig i graven. / Knäpp nu oktaven: / stäm dina strängar, sjung om livets vår.” Project Runeberg: *Till fader Movitz under dess sjukdom, lungsoten, Elegi*; <http://runeberg.org/fredepis/30.html>. Byström 1942. (TS)

hafva fångat en mängd rugg-gäss, genaßt fortsatte vår färd och innan kort smittades af samma lethargi, hvare den oss omgifvande dystra och dimmiga naturen låg försänkt. – –

”Rök, menniskor!” ljöd det efter några timmars maklig rodd på en gång från allas läppar. Innan vi ännu lagt i land, helsade oss en Fiskar-Lapp, der han låg vid sin stockeld, med vigtig min: ”hvilka ären J, som ron på Ivalojoiki, och hvart är Er väg? Dock, hvi spør jag Eder om ting, dem jag allaredan känner. Jag har sett Er i drömmen, och dig, Jessjö! i din afledne Faders skepnad.” Detta är ett godt subjekt för mig, tänkte jag, och satte genaßt mitt artilleri i verksamhet, d. ä. gaf Lappen en sup och litet tobak, köpte hvarjehanda småsaker af honom sjelf utan att pruta det minsta och skänkte åt hans gosse några böcker. En sup till, och Lappen var den uppriktigaste menniska i verlden. Han berättade besynnerliga trollkonster, dem han sjelf och andra ryktbara trollkarlar utöfvat m. m., som ingick i mitt intresse. Men hans berättelser saknade sammanhang, hvilket troligen var en följd af den andra supen. Följande tradition om Johan Päiviö och Torag’as^{xx} var, ehuru äfven osammanhängande, likväl den redigaste: En trollhexa ifrån Ryska Lappmarken, benämnd Kirsti Nouhtua, hade kommit till Kittilä, för att derifrån förtrolla all vildren till sitt land. Päiviö, som kände anslaget, skickade Torag’as till Ivalojoiki, för att vid renarnes öfverfart öfver elfven göra företatget om intet medelst besvärjande af trollhexan. – När

---

xx. Namnet Torag’as är vida fräjdadt icke allenaßt i den egentliga Lappmarken, utan äfven i de trakter af Finland, der Lappar bevisligen bott, t. ex. vid Torneå elf, hvarest Torakas ännu i dag är namnet på en gård och en liten fors (Torakan korva). – För öfrigt påminner detta namn, liksom Torjonen, en beryktad Lapp, som skall hafva lefvat i Sombio, samt Turun harju, en ås i Enare, om Thor, hvilket ännu af Lapparne begagnas såsom dopnamn.

renarne kommo, mönstrade Torag'as dem alla, af fruktan, att trollhexan möjligen antagit skepnaden af en ren. Men i hela hjorden fanns ingen enda, den han misstänkte för Kirsti; allraminst kunde han ana, att den, som sprang efterst och för sin halta fot knappt kunde följa renhjorden åt, hvilken dessutom var mager och vanskaplig, kunde vara den beryktade hexan. Då han således icke igenkände henne, kunde han med all sin förmåga ej hindra renarne att simma öfver elfven. Först då han såg den halta och vanskapliga renen icke, såsom de andra, simma, utan dyka öfver elfven, öfvertygades han, att denna var Kirsti Nouhtua. Men sedan hon lyckligen kommit till motsatta stranden, förmådde Torag'as ingenting emot henne. Han gick alltså till Päiviö och berättade huru saken aflupit. Denne, som hade bekant, att trollhexan bodde i Ryska Lappmarken, utan att likväl veta, hvem hon var, skickade Torag'as dit, för att skaffa sig underrättelse om hennes namn och några andra omständigheter. Trollhexan förrådde sig sjelf genom sitt skryt. När Torag'as sålunda fick sitt ärende uträttad, skyndade han tillbaka för att bringa Päiviö den äskade underrättelsen. Nu satte sig Päiviö sjelf att trolla och skickade Torag'as till ett ställe, benämndt Kuivaselkä, för att se till, om renarne verkligen återvände. De kommo med sådan fart, att Torag'as redan på tre mils afstånd hörde, huru renfötterna knarrade (nasasi). Floden, hvarvid renarne voro, då Torag'as hörde ljudet af deras fötter, kallas till minne af denna händelse Nasamajoki. –

Jag har hufvudsakligen anfört denna berättelse för att göra läsaren uppmärksam på den äfven i Lappska Mythologien förekommande läran om Metamorphoser.^{xxi} Om deras betydelse en annan

---

xxi. Finnarnes tro på olika förvandlingar kunde bekräftas genom tusende exempel. Ett ibland många: Tvenne bönder voro nära grannar. En af dem var rik, den andra fattig. Den fattige mannens kor blefvo ofta skadade

gång. Men hvad det faktiska angår, är det en hos många Lappar ännu i dag gängse tro, att en mäktig trollkarl kan ikläda sig hvilken skepnad han behagar. I en sådan omklädnad kallas trollkarlen (Wiroladsch Wirolainen, Estländare). Vår Fiskare afsjüng för mig ett på Finska affattadt qvåde^{xxii}, som innehåller många dylika förvandlingar. Då äfven det saknar allt sammanhang, vill jag blott summariskt upptaga dess innehåll. Ifrågavarande qvåde börjar med en inledning, deri en trollkarl (Karkias?) beklagar sig öfver det lidande, som blifvit hans land tillfogadt derigenom, att Torag'as trollat all vildren till Kittilä. Karkias anropar Gud, att han måtte förbarma sig öfver det nödställda landet och återge renarne. – På denna inledning följer en beskrifning öfver den smålek, Karkias sjelf lidit af denne ”onde ovän.” Torag'as hade nemligen ihjälslagit Karkias och kastat honom i sjön. Der hade han uppehållit sig många år under en gäddas lefver, tills att Torag'as uppfångat gäddan, hvilken han jemte Karkias låtit ligga tre år i sin boda. Sedan hade han för andra gången ihjälslagit Karkias, då denne återvändt från en jagtfärd. – Det som nu följer, äger formen af ett drama: Karkias qvicknar åter vid, ehuru (såsom

---

af björnen; den rikes ofredades aldrig. En dag kommer den rike mannen till sin granne och säger sig med viss-het veta, att dennes kor ännu samma afton skulle ansät-tas af björnen. Den fattige mannen laddar sin lodbössa och begifver sig emot aftonen ut i skogen, för att efterse sina kor. Till sin stora förundran möter han dem redan i tåget, springande undan en ofantlig björn. Han lägger an, björnen faller och ifrån granngården försvinner dess husbonde. (”katos'ki toisesta talosta isäntä!”). –

xxii. Samma qvåde torde äfven af några Lappar afsjungas på deras eget modersmål. Ätminstone har jag läst det i en högst dålig Lappsk öfversättning, hvilken jag också här begagnat för att completera det Finska originalet.

det tycks) först i grafven. Här börjar han längta efter sin son. Sonen kommer flygande till honom under skepnaden af en tjäder. Detta förtryter^{xxiii} fadren, och då han börjar förebrå sin son för denna förvandling, flyger sonen bort. Fadren antager gestalten af en knipa och återhemtar honom, samt fortfar med sina förebråelser. De råka i en häftig ordvexling, sonen flyger bort och hotar att aldrig mer återkomma. –

Af sådant, magiskt innehåll voro de fleste produkter, Lappen hade att erbjuda. Han lofvade meddela mig många flere, när jag härnäst besökte honom hemma i Kittilä, samt äfven visa mig Päiviös Seida. ”Denne,” sade han mystiskt, ”äter meniskor, men med mig till följeslagare har du intet att frukta.” Jemte denna förtröstan till sin egen trollkonst hyste han en icke ringa tanke om B-s och min förmåga. Han höll den förres insekt-hofvar och saxar för troll-machiner, samt pekade på det öfverstrukna i ett papper, derur jag uppläste en besvärjelse, yttrande dervid med betydelsefull min: ”Se der ligger kraften!” – För öfrigt var han en af de olyckliga, som alltid lefvat midt ibland Finnar och under deras stränga ok förlorat all hållning. I hans väsende röjde sig, utom den hos flere, i synnerhet Lappska, trollkarlar vanliga svagheten att vilja lysa med sin konst, en blandning af feghet, bedrägeri, låg vinningslystnad med flere af de laster, hvilka man vanligen tilldelar det Lappska folket i gemen. I synnerhet ådagalade han en sällsynt virtuositet i konsten att handla. Vi köpte af honom några färska harrar, hvilka han lät oss betala efter behag. Han måste hafva tyckt, att handeln bar sig, emedan han

---

xxiii. För att inse grunden till fadrens förtrytelse, bör man veta att Lapparne hålla flygande trollkarlar för de förnämsta. Fadren kunde ej lida, att sonen var hans jemlike.

1142 Cf. the shoe cream on p. 104.

genaßt ur sin väska framdrog tvenne torkade harrar och bestämde priset för dem i proportion efter det, han erhållit för de färska. Sedan uppsökte han fragmenterna af sin sista måltid – några gåsfötter, och ville äfven sälja dem, mumlande för sig sjelf: ”hvem hade trott, att jag skulle göra så god marknad vid Ivalojoki?” – Hans gosse hade smort våra stöflor med smörja, tillredd af tarmarne utaf den fisk, vi köpt af fadren.¹¹⁴² Ehuru gossen blef rikligen vedergäld för sin möda med pengar, böcker och bröd, ropade likväl fadren, då vi redan voro i beråd att sätta oss i båten: ”smörjan är obetald, smörjan är obetald!” Då äfven den blifvit betald, trodde vi oss hafva uppfyllt allan rättfärdighet. Men han fordrade ännu en sup på köpet.

Återstoden af vår färd ända till Kyrö by, belägen ej långt ifrån Ivalo elfs utlopp till Enare sjö, är anmärkningsvärd genom en storartad, högst majestätisk natur. Vi hade knappt förlorat åsynen af vår husvillle värd, innan vi hörde bruset af forssar – en musik, som sedan i nära tre dygn oupphörligen ljöd i våra öron. Å ömse sidor ledsagades floden af skyhöga fjäll. På en sträcka af två mil höjde sig dessa ”urverldens gamla bauta stenar” vinkelrätt ur vågen, utan att någonsin afbrytas. Der elfven gjorde en krökning, bildade dessa rätliniga vinklar, som erbjödo en förfärande anblick dels för sitt dystra utseende, dels derföre, att fjällen, från något afstånd betraktade, vid hvarje sådan krökning tyckas löpa tillsamman, – och man väntar blott, att inom några ögonblick krossas mot klippan. Der det händer, att ett vattenfall finnes straxt ofvanom elfvens böjning, i hvilken händelse fjällen naturligtvis sänka sig, tror man det bära rakt i afgrunden, så länge man ej ser fjällens fortsättning. – En sådan natur måste ovilkorligen stämna hvarje sinne till högtidligt allvar, helst man ej sällan skådar faran anlete mot anlete. Mig förefaller det åtminstone såsom ett under,

att vi lyckligen räddade oss ifrån alla de vådor, som hotade så väl dem, hvilka med bärlingar arbetade sig nedför forssarne, som dem, hvilka, för att lätta båten, voro nödsakade att, der sig möjligtvis lät göra, klättra upp- och nedför fjällen, hvarvid blott en enda oförsigtigt steg ofta kunnat störta dem i olyckan.

Längtande till målet bestego vi ofta de högsta fjällspetsarne, i hopp att få skåda Enare träsk. Men så långt ögat nådde, syntes i norr, söder, öster och väster, allenaft fjällsträckningar. Fanns der någon fjäll-dal, erbjöd den öfver dalen hvilande dimman på afstånd anblicken af en sjö, och vi trodde oss redan en gång vid en dylik företeelse skåda det efterlängtdade Enare, då Jessjö gaf oss den enkla upplysning, att floden ej upphör, så länge fjäll-systemet fortfar. Dessutom ser man på en sådan fjäll-spets moln, seglande långsefter fjällarna. Är dagen klar, får man ock se en och annan kämpe-gestalt med "brynjor och silfverhjälm om hjessan."

Nyfikenheten dref oss en gång att klifva på en öfver floden utstående fjällspets med en sjudande forss inunder. Jag vill och kan ej beskrifva denna anblick och de känslor den framkallade; jag vill blott nämna, att man icke står der såsom en yttre betraktare och anställer reflexioner öfver det vilda spelet derunder. Då, om någonsin, lösgöra sig alla mennisko-hjertats vilda demoner och hota att med gigantisk arm slunga sitt rof ned i afgrunden.

Innan jag slutar dessa rader, kan jag icke underlåta att fästa billig uppmärksamhet vid vår följeslagare. Såsom någonting ovanligt anmärkte jag hos denne natur-son, att hans annars vanligen mörka panna klarnade, så ofta han gick hotande faror till möte. Hans mod var icke af det vilda slag, som oförväget söker faran, men i medvetande af sin kraft skydde han det ej heller. Då vi vid några tillfällen önskade, att han skulle stiga i land och på

förhand undersöka strömfåran i forssarne, yttrade han vanligen: "hvad tjenar detta till? Vi måste ju i alla fall fram." Också var denna försigtighet onödig för honom, som med sin bärting förmådde hejda båten midt i en brinnande forss och med en enda blick öfverskådade den lämpligaste farled.

Ändtgeligen upphörde forssarne och med dem fjällsträckningen. En annan, nästan sydländsk natur företedde sig för våra blickar. Ännu några timmars rodd, och vi befinna oss i kretsen af Finske bröder.^{xxiv} C -- n.

---

xxiv. Jag har ärnat omständligare skildra våra brokiga äfventyr vid Ivalo elf; men då min afhandling redan dessutom vuxit utöfver gränserne för en vanlig Tidnings-artikel, så hafva af sådan anledning inga specialiteter deri kunnat ingå.

❖ B1 ❖ År¹¹⁴³ 1838 om somm[aren] sammanträffade dagen före midsommaren fyra Lapplandsfarare. D[octo]r E[hrström], Pastor D[urchman], Mag[ister] B[lank] och undertecknad. Jag¹¹⁴⁴ hade med D^r E[hrström] redan långt tillföre öfverenskommit d[en]na¹¹⁴⁵ resa[,] de två öfriga neml[igen] B[lank] och D[urchman], woro oss¹¹⁴⁶ lika oväntade som välk[omna] reskamrater. Öfver början af d[en]na resa har D^r E[hrström] skrifvit i form af bref följ[ande] korta relation.

1143 This fragment is written at the end of Castrén's travel diary from Siberia SLSA 1185 (27 Feb.–25 Sept. 1845) and refers to Ehrström's article in *Helsingfors Morgonblad* 84, 86/1838.

År [...] midsommaren || Dagen före midsommar sammanträffade år 1838

1144 Jag [...] E || Twenne af oss

1145 dna resa || 1. om res-sällskap till Lapp[land] || 2. ~, hvartill naturli[gtvis]

1146 oss lika || 1. <fri---> || 2. alld[eles]